

Utdrag av professor Jon Skæres
bok "Den norske st. (Oslo 1946)" 2. bind s. 436 ff.

§ 118. Angrep på statsforfatningen, på Kongen og på medlemmer
av det kongelige hus.

1. "Den, som søger at bevirke eller at medvirke til, at
rigets statsforfatning ved ulovlige midler forandres, straffes
med hefte i mindst 5 år" (§ 98).

1. Bestemmelsen omfatter både statskupp og revolusjon. I sis-
te tilfelle vil det middel som skal fremkalle en varig foraniring
i statsforfatningen, bare kunne være en våpnet oppstand.

2. Dersom planen lykkes, vil der ikke bli spørsmål om straff
medmindre den nye forfatning etter omstyrtes. Derfor heter det
(her som i § 83): "Den, som søger at bevirke" osv. Men for at
misgjérningen skal regnes som fullbyrdet (og straffrihet etter
§ 50 være utelukket), må et forsøk være kommet så langt at det
kan ha den angitte virkning.

3. Forslag om endring av forfatningen i den form som grunn-
loven gir anvisning på i § 112, er aldri et ulovlig middel, selv
om det åpenbart strider mot konstitusjonens ånd og prinsipper.

4. Skyldgraden er forsett.

5. En forbrytelse mot § 98 kan (som nevnt i § 117 XVII) være
et middel til det mål å bringe riket under fremmed herredømme
eller innlemme det i en annen stat; i så fall straffes den både
etter § 98 og etter den meget strengere bestemmelse i § 83.

Stillingen kan imidlertid være den at det er ved andre
midler enn forfatningsbrudd en tiltalt har søkt å nå det mål som
er angitt i § 83. Han har f. eks. oppfordret en fremmed makt til
angrep og ydet fienden bistand under krigen mot Norge. Blir hele
riket lagt under fremmed herredømme eller innlemmet i en annen
stat, er dermed i alle tilfelle dets statsforfatning forandret;
og et forsøk på å fremkalle den første virkning inkluderer så-
ledes alltid den siste. Og da kan man ikke dømme en gjernings-
mann både etter § 83 og etter § 98¹⁾.

I) Ved den tyske okkupasjonen i 1940 ble den norske statsforfatning faktisk satt ut av funksjon; kongen og regjeringen forlot landet 7. juni, og stortingen var aldri samlet etter 10. april. Med okkupasjonsmaktenes samtykke oppnevnte høyesterett et "administrasjonsråd" 15. april. Det fortsatte sin virksomhet også etter at hele landet var okkupert. Og det utøvet en videregående myndighet enn den som navnet skulle antyde; det gav nemlig også lover. Stortingets hjemmeverrende presidenter og andre søkte ved forhandlinger med okkupasjonsmakten å skape et midlertidig norsk "riksråd", som skulle avløse administrasjonsrådet; og forutsetningen var at den tyske Reichskommissar skulle trekkes tilbake. – Da disse forhandlinger strandet, oppnevnte okkupasjonsmakten først "kommissariske" (midlertidige) statsråder 25. september 1940. Hver av disse styrte et departement; der var ingen samlet regjering. – Den 1. februar 1942 ble den utøvende og lovgivende myndighet overdratt til en regjering med Quisling som sjef (ministerpresident).

Oppnevnelsen av administrasjonsrådet ble, som nevnt, foretatt i forståelse med okkupanten, og rådet var i sin virksomhet bundet av den fremmede makt. Men i folks oppfatning hadde rådet likevel en helt annen stilling enn de organer som ble oppnevnt direkte av okkupanten. En kommissarisk statsråd og en Quisling-minister hadde den tyske oppnevnelse mot seg, selv om han satte seg den oppgave å holde tyskerne og de virkelige nazister mest mulig utenfor administrasjonen og i det hele å vareta norske interesser. Og ulikheten i mandatoppnaget har også ført til en forskjellig vurdering av styre-endringenes konstitusjonelle karakter. Uaktet oppnevnelsen av administrasjonsrådet strakk ble misbilliget av kongen, har, så vidt jeg vet, ingen bedømt den som et forfatningsbrudd. Derimot er ikke bare Quisling og hans ministre, men også kommissariske statsråder satt under tiltale, bl.a. etter § 98 (og Quisling ble dømt også etter denne paragraf). Denne subsumsjonen etter min oppfatning ikke riktig. Også de endringer som ble foretatt etter administrasjonsrådets oppløsning, var bare forandringer i okkupasjonsstyret, ikke i Norges konstitusjon. De var og kunne bare være beregnet på okkupasjonen og en eventuell fortsettelse av det tyske herredømme etter krigens opphør (§ 83). En erklæring fra Quisling om konstitusjonsendring etter dettes opphør ville ha vært et slag i luften. Den kunne ikke engang ha vært oppfattet som et alvorlig ment forsøk.

- 2 -

Et forsök forutsetter i allfall subjektivt muligheten av det i loven nevnte resultat. Et forfatningsbrudd måtte under okkupasjonen ha bestått i fysisk angrep. Kongen var utenfor landet og kunne derfor ingen myndighet uteve her, men var samtidig utenfor Quislings rekkevidde. De fleste stortingsmenn oppholdt seg i landet; men de gjorde intet forsök på myndighetsutøvelse. Mot dem kunne okkupasjonsmakten og Quisling ha rettet angrep; Dersom et så stort antall av stortingsrepresentanter og varamenn var blitt drept eller ført ut av landet, at stortinget ikke ville vært beslutningsdyktig etter landets befrielse (jfr. grunnl. § 73) før nye valg var holdt, ville misgjerningen blitt straffbar både etter § 233 eller § 224 og etter § 99 (ikke § 98). Bare ved et sådant angrep på stortingsrepresentanter og varamenn kunne en forbrytelse mot statsforfatningen ha vært evet under okkupasjonen. Styreforordningen av 1. 2. 1942 hadde antagelig først og fremst det formål å tilfredsstille Quisling personlig (han var holdt utenfor tidligere, og der hadde endog vært tale om å sende ham til Tyskland). Men den medførte vel i likhet en økning av hans makt og dermed av hans adgang til å yte fienden bistand (strl § 86) og om tyskerne hadde seiret, ville resultatet for Norge blitt det som er angitt i strl. § 83. Om en landsforræder hadde den hensikt å bringe Norge under tysk herredømme, da han oppfordret til angrep på landet, eller da han under kampen eller okkupasjonen ydet fienden på landet, eller da han under kampen eller okkupasjonen ydet fienden bistand, kan man derfor ikke straffe ham etter § 98. Og der er rimelig adgang til straffanvendelse for virkelige landssvikhandlinger om man ikke kan henføre dem under § 98.